dr Michał Płóciennik

„Współczesna zachęta do filozofowania w dialogu ze starożytnymi mistrzami”.

Program nauczania filozofii na poziomie podstawowym dla kasy I szkoły ponadpodstawowej (zgodny z podstawą programową)

Tematyka zajęć – odniesienia do podstawy programowej	**Liczba planowanych godzin lekcyjnych**	**Numer i temat jednostki lekcyjnej**	**Przewidywane metody dydaktyczne**	**Przewidywane środki i cyfrowe narzędzia dydaktyczne**
I. Pojęcie filozofii	5	1. Lekcja organizacyjna	Wykład, pogadanka	Prezentacja
		2. Czym (nie)jest filozofia i problematyka jej genezy	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja w kluczu postawienie pytania problemowego – poszukiwanie odpowiedzi, dyskusja problemowa, heureza, analiza tekstu	Prezentacja, Tekst źródłowy – Karl Jasper, *Wprowadzenie do filozofii* (rozdz. *Źródła filozofii*)
		3. Jedność filozofii i różnorodność dyscyplin filozoficznych	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja Filmik: dr Jacek Jarocki *vel* Pan od Filozofii, *Główne działy filozofii* https://www.youtube.com/watch?v=Vjcxw5F5Uaw
		4. Specyfika pytań i metod filozoficznych. Filozofia a: światopogląd,	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja Filmik: dr Jacek Jarocki vel. Pan od Filozofii, *Zadawaj pytania, tam gdzie inni ich nie zadają*,

		ideologia, religia, nauka, sztuka		https://www.youtube.com/watch?v=ADWE6Sqbfag
		5. Rola i znaczenie logiki w nauce, kulturze i filozofii	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja Materiał filmowy dr. hab. Krzysztofa A. Wieczorka dotyczący wnioskowań i ich poprawności: https://www.youtube.com/watch?v=J0aiqdMKVfY
II. Pierwsze pytania filozoficzne: co stanowi *arche* świata, jego sens i znaczenie	2	6. i 7. Pojęcie i różne modele rozumienia *arche* w myśli wybranych jońskich filozofów przyrody	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja
III. Pierwsze spory filozoficzne	2	8. Pierwsze spory filozoficzne, ich geneza, znaczenie i konsekwencje: monizm *vs.* pluralizm, statyzm *vs.* wariabilizm	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja
		9. Schematy myślowe stojące u podłoża pierwszych sporów filozoficznych	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja
IV. Atomizm grecki jako paradygmat ontologii naturalistycznej	1	10. Atomizm grecki jako przykład myślenia naturalistycznego i jego współczesne odniesienia	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja
V. Filozofia Sokratesa jako początki filozofii człowieka i etyki	4	11. Sofiści jako kontekst dla działalności Sokratesa oraz ich (także współczesne) znaczenie	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja

		12. Wstęp do filozofii Sokratesa – związek jego życia i myśli	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja Tekst źródłowy: Platon, *Obrona Sokratesa*
		13. Metoda sokratejska i kluczowe pojęcia filozofii Sokratesa	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja
		14. Od czego zależy bycie (nie)moralnym? – pytanie o racje i znaczenie intelektualizmu etycznego	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja
VI. Filozofia Platona jako paradygmat antynaturalizmu	5	15. i 16. Podstawy filozofii Platona – ontologia i epistemologia	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza, analiza tekstu	Prezentacja Tekst źródłowy: Platon, *Państwo* 514 a – 517 a
		17. i 18. Podstawy filozofii Platona – soteriologiczna etyka jako konsekwencja ontologii i epistemologii	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza, analiza tekstu	Prezentacja Tekst źródłowy: *Uczta* 209 e – 212 c
		19. Platońska koncepcja człowieka, jej podstawy, znaczenie i konsekwencje	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza, analiza tekstu	Prezentacja Analiza tekstu źródłowego: *Fedon* 78 d – 80 b, 98 c – 100 b
VII. Filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych	3	20. Ważniejsze elementy metafizyki Arystotelesa	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja
		21. Arystotelesowska koncepcja człowieka	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja

		22. Fundamenty etyki Arystotelesa	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja Analiza tekstu źródłowego: Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, ks. II, 7–8, 1107 a
VIII. Epikureizm i stoicyzm jako dwa paradygmaty etyki	4	23. Cynicy oraz cyrenaicy (hedoniści) i ich znaczenie	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja
		24. Podstawy epikureizmu	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza, analiza tekstu	Prezentacja Analiza tekstu źródłowego: Epikur, *List do Menoikeusa* (wybrane fragmenty)
		25. Podstawy stoicyzmu	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza, analiza tekstu	Prezentacja Analiza tekstu źródłowego: Seneka (wybrany fragment)
		26. Spór deontologizm – konsekwencjalizm jako przedłużenie sporu etyki epikurejskiej i stoickiej	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja
IX. Tropy sceptyckie jako wyzwanie dla epistemologii	2	27. Czy możliwa jest jakakolwiek pewność (poznawcza, etyczna)?	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja
		28. Dogmatyzm *vs.* sceptycyzm – trwałe znaczenie starożytnego sporu	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja Dialog sceptyka z dogmatykiem Academicon TV: https://www.youtube.com/watch?v=KfrRdHey9FQ&list=PL4czv0WJdEas-E6z6j3xt0BRAh7wFXU7c&index=8

X. Początki filozoficznej teologii	3	29. Wybrane starożytne koncepcje Absolutu	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja
		30. Filozofia starożytna a chrześcijaństwo – wpływy, relacje, konfrontacje	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja
		31. Podstawy filozofii św. Augustyna	Wykład problemowy i konwersatoryjny, prezentacja, dyskusja problemowa, heureza	Prezentacja

Pozostałe godziny będą przeznaczone na pogłębienie, uzupełnienie lub powtórzenie materiału zgodnie z aktualną sytuacją w danej klasie i rozeznaniem nauczyciela.

WYBRANA BIBLIOGRAFIA:

Do programu nie zaplanowano podręcznika. Zajęcia będą się odbywały w oparciu o materiały własne nauczyciela udostępniane uczniom. Poniższa bibliografia ma służyć uczniom w pogłębieniu, uzupełnieniu, poszerzeniu wiedzy i umiejętności uzyskanych na zajęciach.

a) opracowania naukowe:

- Copleston F., *Historia filozofii*, t. 1 i 2 – różne wydania.
- Domański J., *Wykłady z historii filozofii starożytnej* – różne wydania.
- Gigon O., *Główne problemy filozofii starożytnej*, tłum. P. Domański, IFiS PAN, Warszawa 1996.
- Gilson E., *Historia filozofii chrześcijańskiej w wiekach średnich* – różne wydania.
- Gilson E., *Duch filozofii średniowiecznej*, tłum. J. Rybałt, PAX, Warszawa 1958.
- Hadot P., *Czym jest filozofia starożytna* – różne wydania.
- Jaeger W., *Wczesne chrześcijaństwo a grecka paideia*, Wydawnictwo Homini, Bydgoszcz 2002.
- Reale R., *Historia filozofii starożytnej*, t. 1-5, tłum. E.I. Zieliński – różne wydania.

- Reale R., *Myśl starożytna* – różne wydania
- Sady W., *Dzieje religii, filozofii i nauki. T. 1: od Talesa z Miletu do Mahometa*, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2010.

- Swieżawski, *Dzieje europejskiej filozofii klasycznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Wrocław 2000.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, t. 1 – różne wydania.
- Vernant J.P., *Źródła myśli greckiej* – różne wydania.

b) wybór tekstów źródłowych:

- *Antologia tekstów filozoficznych dla maturzystów, olimpijczyków, studentów i nauczycieli filozofii*, red. K. Kałuża, A. Pelc, Wydawnictwo eSPe, Kraków 2002.
- Diogenes Laertios, *Żywoty i poglądy słynnych filozofów* – różne wydania.
- *Filozofia starożytna Grecji i Rzymu*, teksty wybrał i wstępem poprzedził Jan Legowicz – różne wydania.
- Kirk G.S., Raven J.E., Schofield M., *Filozofia przedsokratejska*, tłum. J. Lang, PWN, Warszawa-Poznań 1999.
- Markiewicz, *Od filozofów jońskich do Pascala*. Wybór tekstów. Książka pomocnicza do filozofii dla szkół średnich, WSiP, Warszawa 1999.

c) słowniki i encyklopedie:

- *Mały słownik terminów i pojęć filozoficznych dla studiujących filozofię chrześcijańską*, opr. A. Podsiad, Z. Więckowski, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1983.
- *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, t. 1-10, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2000-2009.
- *Słownik filozofii*, red. J. Hartman – różne wydania.
- *Słownik – przewodnik filozoficzny. Osoby, problemy, terminy*, praca zbiorowa, Polskie Wydawnictwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2012.

d) popularyzacja filozofii:

- portal internetowy: https://filozofuj.eu/
- czasopismo „Filozofuj”

Uzasadnienie tytułu programu

Tytuł programu nawiązuje do klasycznego dzieła propedeutycznego autorstwa Arystotelesa pt. *Zachęta do filozofii*. Z tej racji, że kontekst zarówno historyczny, jak i czasowy domaga się każdorazowej reinterpretacji i kontekstualizacji takiej zachęty, także w postaci wykorzystania współczesnych metod i środków dydaktycznych, w tym cyfrowych narzędzi dydaktycznych, stąd w tytule programu mowa jest o współczesnej zachęcie. Dlaczego jednak do filozofowania, a nie do filozofii? Otóż ze względu na pierwszeństwo chronologiczne, jak i logiczne, a przede wszystkim egzystencjalne filozofowania przed filozofią (filozofowanie jako postawa, życie – a nie tylko myślenie – filozoficzne): „Zdolność do abstrakcyjnej refleksji właściwa dla umysłu ludzkiego pozwala, aby nadał on poprzez aktywność filozoficzną ścisłą formę swojemu myśleniu i w ten sposób wypracował wiedzę systematyczną, odznaczającą się logiczną spójnością twierdzeń i harmonią treści. Dzięki temu procesowi w środowisku różnych kultur i w różnych epokach osiągnięto rezultaty, które doprowadziły do zbudowania prawdziwych systemów myślowych. W praktyce rodziło to często pokusę utożsamiania jednego tylko wybranego nurtu z całą filozofią. Jest jednak oczywiste, że w takich przypadkach dochodzi do głosu – «pycha filozoficzna», która chciałaby nadać własnej wizji, niedoskonałej i zawężonej przez wybór określonej perspektywy, rangę interpretacji uniwersalnej. W rzeczywistości każdy *system* filozoficzny, choć zasługuje na szacunek jako pewna spójna całość, niedopuszczająca jakiejkolwiek instrumentalizacji, musi uznawać pierwszeństwo *myślenia* filozoficznego [filozofowania – M.P.], z którego bierze początek i któremu powinien konsekwentnie służyć” (Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, nr 4). Wreszcie dialog ze starożytnymi mistrzami – jest on dla filozofowania naturalnym punktem odniesienia, zarówno w wymiarze historycznym, jak i źródłowym, jako że „filozofia rodzi się z dialogu” (J. Tischner), w którym „ja mogę się mylić, ty możesz mieć rację i wspólnym wysiłkiem możemy zbliżyć się do prawdy” (K.R. Popper), wszak ostatecznie „celem uprawiania filozofii nie jest to, abyśmy wiedzieli, co myśleli filozofowie, lecz jaka jest rzeczywistość” (św.

Tomasz z Akwinu), a „[...] jedynym powodem, dla którego człowiek powinien filozofować, jest to, że może osiągnąć szczęśliwość" (św. Augustyn).

Cele oraz metodologia programu

Celem podstawowym zajęć z filozofii na etapie podstawowym dla klasy I szkoły ponadpodstawowej jest wprowadzenie uczniów w dziedzictwo ideowo-kulturowe filozofii europejskiej i tradycję europejskiego filozofowania za pośrednictwem wybranych problemów, koncepcji, przedstawicieli, sporów filozofii starożytnej. Chronologia i historyczność prezentacji mają służyć zaprezentowaniu rozwijania się filozoficznego namysłu, a nie przedstawieniu wyłącznie historii filozofii. Owo pośrednictwo filozofii starożytnej należy rozumieć jako punkt odniesienia dla ukazania dalekosiężnego, nieraz uniwersalnego, ponadczasowego znaczenia podejmowanych refleksji dla ogólnoludzkich zmagań z najbardziej fundamentalnymi kwestiami poznawczymi i egzystencjalnymi, mimo ich każdorazowo zdecydowanie kulturowego odcienia. Wszak w filozofii źródłowo dochodzi do głosu to, co człowieka najgłębiej dotyka i obchodzi. Stąd spotkanie z dziedzictwem starożytnej filozofii ma stać się dla uczniów „trampoliną" i kontekstem (dla) własnego filozofowania, a tym samym brania świadomego i aktywnego udziału w nieustannie toczącej się rozmowie i sporach między ludźmi i ich poglądami, postawami, racjami i sposobami życia.

Sposób realizacji treści wskazanych w podstawie programowej będzie oparty na zróżnicowaniu metodologicznym i narzędziowym: zostaną wykorzystane zarówno metody podawczo-wiedzowe, jak i ćwiczeniowo-warsztatowo-umiejętnościowe z użyciem tekstów źródłowych oraz materiałów audio-wizualnych. Istotną metodą, która będzie znajdowała się u podstaw wszystkich zajęć, będzie autorsko zaadaptowana do specyfiki szkoły i poszczególnych klas metoda dociekań filozoficznych Aldony Pobojewskiej, będąca zmodyfikowaną i zuniwersalizowaną formą metody dociekań filozoficznych w ramach Philosophy for Children (P4C) autorstwa Matthew Lipmana. Idea dociekań filozoficznych swój pierwowzór znajduje w dialogu i metodzie sokratejskiej. W ramach tego podejścia będzie się dążyć do zachowania harmonii między czteroma aspektami, wskazanymi w podstawie programowej, jako swoistego kompositum filozoficznego namysłu: aspektu historyczno-filozoficznego

(przedstawienie poglądów wybranych filozofów starożytnych na określone kwestie), aspektu kulturowego (zwrócenie uwagi na wpływ omawianych pojęć i koncepcji filozoficznych na różne działy kultury europejskiej późniejszych epok), aspektu problemowego (rekonstrukcja problemów filozoficznych poruszonych niegdyś przez myślicieli starożytnych i aktualnych aż do dziś), aspektu logicznego (analiza pytań filozoficznych oraz argumentów, które można wysunąć za dyskutowanymi stanowiskami filozoficznymi lub przeciw nim).

Zadanie zajęć z filozofii daleko wykracza poza wymiar wiedzowy, ciążąc w kierunku formacyjnym, i to zarówno na poziomie swoistej inicjacji kulturowej, jak i kształtowania i przeżywania własnej tożsamości, nie tylko jako uczestnika życia społeczno-kulturowego, ale jako człowieka, a więc na poziomie człowieczeństwa. Zostało to mocno podkreślone w podstawie programowej i zdecydowanie będzie stanowiło matrycę realizacji zajęć z filozofii, wszak „powinny [one - M.P.] uświadomić uczniowi znaczenie filozofii jako ważnej części kultury europejskiej, w tym polskiej. Edukacja filozoficzna nie wyczerpuje się jedynie w przestrzeni teoretycznej, w ramach której uczeń nabywa stosownej wiedzy i umiejętności składających się na myślenie filozoficzne. Edukacja filozoficzna pozwala bowiem także dyskutować o najważniejszych problemach ludzkiego życia i kształtować własną tożsamość – indywidualną, obywatelską i narodową", wszak „kształcenie filozoficzne jest działaniem mocno przekształcającym podmiot. Może zmienić pojmowanie siebie i wizję dotyczącą otaczającej rzeczywistości. […] Bo rozwój podmiotu dokonuje się równolegle z systematyczną edukacją filozoficzną. Żeby bardziej zrozumieć świat, mocniej w nim funkcjonować, należy samego siebie lepiej wyposażyć w narzędzia poznawcze i przesłanki wartościujące, uzyskać przekonanie do nich, czyli trzeba lepiej pojąć, przeżyć, doświadczyć samego siebie" (M. Woźniczka).

Wybrana literatura metodologiczna:

- *Filozofia. Edukacja interaktywna: metody – środki – scenariusze*, red. A. Pobojewska, Wydawnictwo Stentor, Warszawa 2012.
- Gadacz T., *Myślenie krytyczne w szkole*, Wydawnictwo Stentor, Warszawa 2025.
- Hadot P., *Filozofia jako edukacja dorosłych*, tłum. P. Bobowska-Nastarzewska, Teologia Polityczna, Warszawa 2024.
- Lipman M., *Myślenie w edukacji*, tłum. A. Łagodzka, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021.
- Pobojewska A., *Edukacja do samodzielności. Warsztaty z dociekań filozoficznych. Teoria i metodyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2019.
- Pobojewska A., *Edukacja do samodzielności. Warsztaty z dociekań filozoficznych. Scenariusze zajęć*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2022.

- Płóciennik M., *Filozofowanie jako remedium na popularnokulturowy kryzys edukacji? Zamyślenia nad Aldony Pobojewskiej propozycją edukacji do samodzielności w formie warsztatów z dociekań filozoficznych*, „Podstawy Edukacji" 13 (2020), s. 105-117.
- Płóciennik M., *Powszechna edukacja filozoficzna szansą na de ideologizację edukacji w Polsce? O potrzebie i perspektywach nowego paradygmatu edukacyjnego – w dialogu z Maciejem Woźniczką*, „Podstawy Edukacji. Na jakie ważne dziś pytania szukamy odpowiedzi?" 15 (2022), s. 39–60.